

POTREBUJEME NOVÝ MODEL VZDELÁVANIA NOVINÁROV

JOZEF DARMO

K l ú č o v é s l o v á: trendy vývoja masových médií a vzdelávanie – súčasné systémy vzdelávania vo svete – projekt informačnej spoločnosti a vzdelávania – globalizácia mediálnych systémov a vzdelávania – východiská projektovania vzdelávacieho systému v SR

Ludská civilizácia vstúpila do vývinovej fázy informačnej spoločnosti. Informatika a mediálna komunikácia sú dnes prienikovým a homogenizujúcim, globalizujúcim fenoménom civilizačného rozvoja. Rozvoj počítačových systémov, potreba vstupu do medzinárodných „informačných diaľnic“ vyžadujú nielen a predovšetkým „počítačových“ odborníkov, ale prípravu špecialistov „vyššieho rádu“ spoločenskej (mediálnej) komunikácie. Organizácia vzdelávania na úrovni katedier žurnalistiky plní v tomto smere svoju úlohu, ale predsa len svojím parciálnym postavením v rámci klasického vzdelávania filozofických fakúlt už nemôže splňať úlohu komplexnej prípravy odborníkov, špecialistov mediálnej komunikácie. Dnes je už potrebná integrácia poznatkov z oblasti „sociálneho inžinierstva“ na vyššom vzdelávacom stupni fakúlt. Odbornosť mediálnej komunikácie nadobúda rozmer integrovaných poznatkov riadenia i koordinácie spoločenských systémov a ich programovania. Profesia v mediálnej oblasti nadobúda charakter „sociálneho inžinierstva“, moderovania komunikácie v podmienkach zložitých sociálnych, spoločenských systémov, komunít, štátov a kontinentov. Mediálna komunikácia vytvára „podobu“ uvedomovaného „reálneho“ sveta. Slovom, mení sa, a to zásadným spôsobom, pozícia, dominanta mediálnej komunikácie, a na túto zmenu musí reagovať aj škála foriem novinárskeho vzdelávania. A nie je to len tento objektívny trend vývoja.

Vstupujeme do občianskej a informačnej spoločnosti. Elektronická demokracia predstavuje tretiu veľkú transformáciu v demokratickom procese ľudstva. Komunikácia sa mení na interpersonálnu. Tradične novinárska profesia sa postupne transformuje na orientačné a inštrumentálne novinárstvo. Elektronickú demokraciu sprevádza decentralizácia, do každej domácnosti prináša silu počítačov a komunikácie. Používaním nových informačných a komunikačných technológií sa ponúka možnosť „nemedializovanej politiky“. Politické strany a politici už nebudú prifarbovaní interpretáciami nezávislých novinárov. Nová komunikačná technológia horizontálnej komunikácie posilňuje tendencie k decentralizácii a súčasne aj k centralizácii globalizáciou komunikačných tokov. Mediálna sieť sa globalizuje. Nové globálne siete spájajú a prepájajú „staré“ i „nové“ médiá. Táto globalizácia komunikačných štruktúr sa začala rozvojom medzinárodne operujúcich tlačových agentúr, pokračovala a nebyvalo sa zrýchľuje celosvetovými televíznymi stanicami (CNN), databázovými a expertnými systémami a Internetom. Novinár je postupne redukovaný na časť veľkého komunikačného systému. Jednotlivé tradičné klasické médiá a individuálni novinári sú čoraz bezmocnejší voči globálnemu toku informácií.

Vzdelávací proces novinárov nemôže nezaznamenať tieto posuny v komunikácii, posun od tradičných tlačových médií k elektronickým médiám. Nové komunikačné

technológie v prepájaní na existujúce tradičné médiá vyvolajú nielen nové informačné služby, pre ktoré bude treba náležitá profesionálna príprava, ale aj „staré“ novinárstvo stojí pred úlohou osvojenia si nových novinárskych praktík. Táto profesia sa nachádza pred zásadnou prestavbou. Nebude to iba „staré novinárstvo s novými nástrojmi“ (Jo Bardoel, 13). Novinárska profesia musí nadobudnúť novú dimenziu, aby sa využili jej vlastné funkčné schopnosti. Podobne ako si periodická tlač musela nájsť svoje miesto v dobovej spoločenskej komunikácii, následne rozhlas, potom televízia a teraz Internet, musí touto transformáciou a hľadaním svojej pozície medzi profesiami, ktoré vyvolali k životu nové médiá, prejsť aj novinárska profesia. Nové informačné technológie vedú k novým formám komunikácie. Vznikajú nové profesie. Zatiaľ nepoznáme profesionálny profil a vzdelávacie požiadavky pre túto oblasť. „Zdá sa, že ťažisko práce informačných maklérov bude vo vypracúvaní a aplikácii nových techník zmysluplného a efektívneho využívania informačných služieb. Podstatné budú znalosti z oblasti technológie, grafickej úpravy (počítačova grafika) a kompaktnej, stručnej a sekvenčnej prezentácie informácií prostredníctvom vhodne upravenej ponuky. Naďalej budú dôležité aj základné novinárske zručnosti. Zvýši sa dôležitosť schopnosti spracovávať informácie a informačné databázy (doterajšia doména dokumentačných pracovníkov), pričom základnou podmienkou bude poznanie cieľových skupín zákazníkov. Novinárstvo a marketing budú mať viac spoločného, ako by si to mnohí zo starých novinárskych kozákov želali. Viaceré z týchto zmien budú mať vplyv na novinárstvo ako celok“ (Jo Bardoel, 16).

Nová územná organizácia Slovenskej republiky podmieňuje tlak na reštrukturalizáciu regionálnych informačných a mediálnych systémov. Vznikajú a budú vznikať nové periodiká. Bude sa dotvárať regionálny systém duálneho vysielania rozhlasu a televízie. Aktivizuje sa tvorba a potreba širokospektrálnych informácií. Utvára sa nová pozícia novinárov pôsobiacich v regionálnych médiách, na postoch tlačových hovorcov, novinárov pracujúcich v mediálnych monitoringoch štátnej správy, v podnikovej sfére a v kultúrnych inštitúciách. Takýto nárast potreby novinárov nemôže pochopiteľne saturovať doterajší systém vzdelávania.

Tvorba koncepcie a výstavba systému ďalšieho vzdelávania novinárov sa stáva dnes mimoriadne aktuálnym problémom. Túto koncepciu bude treba oprieť o dlhodobý výskum vzdelávacích potrieb a požiadaviek novinárov centrálnych, ale najmä regionálnych a lokálnych médií. Treba presnejšie poznať súčasný stav ich profesionálneho štandardu (kvalifikačné predpoklady, vzdelanostná príprava, možnosti ďalšieho vzdelávania, záujem o inštitucionalizované formy vzdelávania, ale najmä a predovšetkým o obsah tohto vzdelávania z hľadiska aktuálnych potrieb).

Aké sú východiská projektovania vzdelávacieho systému novinárov v Slovenskej republike? Popri konštatovaní, že tu platia všeobecné trendy vzdelávania novinárov, ktoré sa realizujú či budú realizovať vo svete, je tu niekoľko špecifik, na ktoré musí náš vzdelávací projekt reagovať.

1. Sú to trendy vývoja masových médií v civilizačnom projekte informačnej spoločnosti a globalizácie mediálnych systémov.

2. Transformačný proces v oblasti médií, v projekcii radikálnej zmeny spoločenského vývoja od totality k demokracii vedie tiež k vzniku trhových vzťahov v mediálnom priestore, ku konkurencii a podnikaniu, k vstupu nových mediálnych technológií do šírenia informácií.

3. Aktuálna je potreba zhodnotenia a analýzy doterajších systémov vzdelávania, ako aj podmienok, ktoré na isté obdobie determinujú a budú determinovať profesionálnu prípravu novinárov.

4. Treba zhodnotiť doterajšie výskumné poznatky a tieto podrobiť verifikácii ďalšími následnými bádaniami.

5. Zásluhou nových médií a najmä nových komunikačných technológií vznikajú aj nové profesie a tie tiež vyžadujú špecializovanú prípravu. Novinári, absolventi vysokoškolskej prípravy v profesii novinárstva a masovej komunikácie nepracujú iba v klasických médiách – v tlači, v rozhlase a v televízii. Uplatňujú sa v spektre nových médií (videoprodukcia, káblová televízia, teletext, platená televízia, rôzne špecializované informačné služby, regionálne štúdiá rozhlasu, televízie, poradcovia v oblasti mediálnych informácií ako tlačoví tajomníci, pracovníci pre styk s verejnosťou v politických organizáciách, v spoločenských organizáciách, ale aj v organizáciách hospodárskych, kultúrnych a štátnej správy).

Ako odpovedal svet na zmeny v mediálnom priestore a širokospektrálne potreby prípravy novinárov? Na amerických univerzitách pôvodné školy, oddelenia a katedry novinárstva reagovali prestavbou učebných osnov. Nahrádzali ich širšie zameranými communication departments (a to už v šesťdesiatych – sedemdesiatych rokoch). Táto transformácia podnietila vznik Association for Education in Journalism, ktorá sa premenovala na Association for Education in Journalism and Mass Communication. Zmena orientácie sa nedotýka iba rozšírenia rozsahu spektra vzdelávacích predmetov, ale dotkla sa predovšetkým obsahovej skladby, štruktúry vzdelávania a určenia integračných akcentov tohto štrukturálneho spektra. Cieľom týchto zmien bolo nielen rozšíriť vzdelávacie spektrum, ale rovnako naučiť absolventa manažmentu informácií, ich zdrojov či prameňov. Svetový trend dnes speje k univerzalizácii vzdelávania, od požiadavky praxe opätovne nastolil otázku pomeru teoretického a praktického vzdelávania. Aj u nás je tlak, aby sa popri všeobecnom vzdelávaní viac zdôraznila praktická výchova novinárov. Došlo k zblíženiu, ba dokonca až prelínaniu amerického a európskeho novinárskeho školstva (pragmatizmus verzus teoretickosť). Americké školstvo kladie v súčasnosti veľký dôraz práve na humanitnú a teoretickú prípravu. Praktické predmety zaberajú štvrtinu študijného programu. Tri štvrtiny zaberajú humanitné vedy. Zostáva však, že absolvent musí zvládnuť základné novinárske zručnosti. Nároky sa však zvyšujú na vedomosti o spoločnosti. Cieľom je zvládnuť požiadavky komunikácie v modernej, dynamickej pluralitnej spoločnosti a pochopiť svoje miesto – povinnosti a práva v nej. Ďalším podnetom svetových trendov v oblasti vzdelávania novinárov je prepojenie vedy a výskumu so vzdelávacím procesom, a to nielen pedagógov, ale i študentov. Týka sa to aj ich zapojenia do výskumnej činnosti. Cieľom je naučiť ich vedeckým metódam, technikám získavania informácií. Ďalším poznatkom je doškoľovanie a vzdelávanie. Toto vzdelávanie a doškoľovanie musí predstavovať ucelený systém (aj inštitucionálny). Nie sú to iba univerzity. Pôsobia tu i ďalšie školy. Vzdelávaniu sa venujú novinárske organizácie, vydavateľstvá, rozhlasové a televízne spoločnosti, a dokonca redakcie veľkých periodík. Metóda vzdelávania má seminárny a konzultatívny charakter vedenia lekcí. Prezентuje ho široký výber vzdelávacích prednášok – problematika práva, ekonomiky, diplomatického protokolu, politológie, kultúry, poznatky zo sociológie a psychológie novinárskej profesie, politikov, politických strán, verejnej mienky a sociálnych skupín. A napokon tiež

zdôraznenie myšlienky, že vzdelávanie je aj vzájomná výmena poznatkov a skúseností.

Doterajšie systémy vzdelávania novinárov na Slovensku: Nebudeme sa dotýkať vzdelávacích systémov, ktoré sa ustalovali koncom devätnásteho a v prvej polovici dvadsiateho storočia. Posledné generácie novinárov sa stretali so skutočne špecifickým systémom vzdelávania. Máme na mysli obdobie po roku 1948. Jeho jadrom bolo predovšetkým tzv. ideové zdokonaľovanie sa. V praxi to znamenalo oboznamovať sa s uzneseniami strany, so stratégiou hospodárskej politiky a ideológie. V hlavnom období nástupu totality malo toto školenie osobitný program a auditórium. Tvorili ho v oddanosti preverené kádre novinárov po niekoľkonásobných ideových očistách a robotnícki a roľnícki dopisovatelia. Títo po ideologickej očiste redakcií periodickej tlače a rozhlasu nastupovali ako triedna posila do redakcie. Tam sa ustálil program vzdelávania akéhosi novinárskeho minima, zaškoľovania do elementárnej redakčnej technológie, ako písať úvodník, fejtón, reportáž, besednicu, komentár, recenziu, ako písať o otázkach stranického života a podobne. Učili sa, ako organizovať masovopolitickú prácu redakcie, brigády na osvetľovanie problémov vo fabrikách. Kostrou tohto vzdelávania bolo „tvorivé“ ovládnutie učenia marxizmu-leninizmu a jeho jadra – dialektického materializmu a učenia o triednom boji. To bol nosný program vzdelávania v rokoch triednej prestavby redakcií (1948–1956), ktorý pretrval v istých mutáciách podmienených „zostrovaním boja“ proti narastaniu revizionizmu a oportunistizmu až do roku 1968. Vzdelávanie novinárov bolo súčasťou stranického ideologického vzdelávania. Toto vzdelávanie riadil priamo ústredný výbor strany.

Rok 1968 nastolil nové témy, nový program skutočného profesionálneho vzdelávania. Závratný spád udalostí však nedovolil okrem vyslovených myšlienok realizovať ich v reálnom projekte. Nestihla sa prekonať obava odvážnejšie siahnuť po vzoroch vzdelávacích systémov západných demokracií. V tomto smere sa mohli iba čiastočne inovovať výklady istých problémov súvisiacich s novinárskou profesiou, a najmä s reálnejším vnímaním procesov, ktoré prebiehali v oblasti výskumov a štúdií verejnej mienky. Vtedy akosi platilo „neprovokovať“ tak otvorene sovietske politbyro, a predsa sa tu zasial pohyb ku skutočnému profesionálnemu vzdelávaniu. Bol tu vážny pokus toto vzdelávanie odideologizovať a zakotviť ho hlbšie v profesionalite. Vstup vojsk však zúžoval s týmito predstavami. Opäť sme sa stali svedkami novinárskych čistiek. Do redakcií nastúpili osvedčené kádre, ktoré ideologicky a triedne nezlyhali. Naše redakcie sa doslova zaplavili novinárskymi adeptmi zo stranických aparátov, z nehumanistickej technickej inteligencie, ktoré neboli „nakazené“ voľno-myšlienkarstvom, mali prípravu svojho vzdelania bližšie k technokracii. Boli teda vhodnejší na bezproblémové prijatie normalizačnej praxe. Predpokladalo sa, že táto inteligencia nebude mať až také problémy s etikou, morálkou, teda hodnotami, ktoré sa stali mimoriadne aktuálne v podmienkach okupácie a z nej plynúcej normalizácie. Navyše, ak sa k tomu prirátalo masové úsilie korumpovania novinárov platmi, honorármi a vzostupom kariéry. Triedna výchova sa stala až do roku 1989 opäť jadrom vzdelávacieho systému novinárov. Dôsledne ideologicky sa selektoval aj výber a príjem adeptov vysokoškolského štúdia žurnalistiky.

S takýmto dedičstvom vstupovala naša žurnalistika do ponovembrových pomerov. To je teda okrem potreby pluralitného vzdelávania aktuálna východisková pozícia tohto vzdelávania. V prvom rade treba prebudovať hodnotový systém vzdelávania v novinárskej profesii. Obrodiť po proletárskom internacionalizme národné, právne

vedomie a vedomie humanistických ideálov ľudstva. Poskytnúť terapiu skutočnej profesionalizácii, a to zvýšením odbornej vybavenosti. V priestore strednej Európy je to nevyhnutná jazyková vybavenosť, ktorá je podmienkou integrácie nášho informačného systému do európskych štruktúr. A napokon je to ovládnutie nových redakčných komunikačných technológií počítačovej éry.

Od roku 1952 sa zabezpečovalo profesionálne vzdelávanie novinárov na katedre žurnalistiky Univerzity Komenského v Bratislave. Rozhlas a televízia mali svoje vlastné doškoľovacie útvary. Pre elektronické médiá sa realizovala príprava špecifických profesií kameramanov, režisérov a dramaturgov na Vysokej škole muzických umení. Špeciálne kurzy organizovala novinárska organizácia (mala školské oddelenie a Novinársky študijný ústav). Dnes popri katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty UK zriadila sa katedra žurnalistiky na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. V pôsobnosti ZSN a katedry žurnalistiky Filozofickej fakulty UK pôsobí školiace stredisko v Žiline. Ministerstvo kultúry SR a Národné centrum mediálnej komunikácie organizuje prednáškové cykly pre tlačových hovorcov ministerstiev SR. V rámci novozriadenej Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave vznikla Fakulta masmediálnej komunikácie a v pôsobnosti Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici ďalšia katedra publicistiky.

Ako z uvedeného vyplýva, model vysokoškolského vzdelávania novinárov a novinárskych fakúlt je vlastne vyjadrením ich didaktických a výskumných úloh. Doterajší model vysokoškolských ustanovizní pre vzdelávanie novinárov bol výsledkom kombinácií tradičných prístupov v iných analogických disciplínach. Zo zahraničných školských sústav to bol predovšetkým francúzsky a najmä americký model výchovy novinárov s dôrazom na profesionálne ovládnutie základných rozvojových poznatkov a istých stereotypov pre každodennú novinársku prax. V bývalých socialistických krajinách to bol predovšetkým model opierajúci sa o sovietske novinárske školstvo, budované na báze ideológie marxizmu a vodcovského totalitného princípu (novinár ako realizátor politikovej vôle). Tento princíp degradoval novinára na pomocníka strany a tejto jeho pozícii zodpovedalo aj akcentovanie ideologického obsahu v rámci jeho profesionálnej prípravy.

Novinárska profesia je však v súčasných podmienkach pádu totality, nástupu pluralitnej demokracie a prenikavých premien v komunikačných technológiách v procese doslova prevratných zmien. Mení sa obsah spoločenskej operatívosti tlače, ktorý odráža nielen ducha súčasnosti, ale naznačuje východiská k novej ére spoločenskej komunikácie. Akcelerujú sa sociálne procesy, ktoré vyžadujú vysokú mobilitu novinárskej profesie. Redakciám sa skracujú časy na prijatie čoraz zložitejších rozhodnutí. Zväčšuje sa nebezpečenstvo zaostávania. Skrátenie intervalov medzi novými vedeckými poznatkami o informačnom trhu a rozhodnutiami manažmentu redakcií a vydavateľov radikálne mení časové rozpätie tohto zaostávania. Vyžaduje sa nový druh operatívosti či mobility novinára v podmienkach mediálneho trhu, v sortimente a obsahu poskytovaných informácií, ktoré súvisia so zmenami v technológii šírenia i spracúvania informácií a nových médií. Vzrastá potreba vyššej operatívosti pri interpretácii zásadných otázok politiky, ekonomiky, vedy, európskych a integračných procesov, ktoré prebiehajú doslova v planetárnej globalite. Pri súčasnom veľkom prúde informácií vzniká celkom reálne nebezpečenstvo zámeny skutočného poznania „kolekcionovaním“ izolovaných faktov. Požadovaný cieľ tlače, aby prispela u každého člena spoločnosti k celistvému objektívnemu pohľadu na svet, k prekonaniu ohraničenosti individuálnej skúsenosti, jednostrannosti, špecializovaného poznania o svete, mení charakter

práce novinára oslobodzujúceho sa z totalitných väzieb. Jeho práca sa stáva, a to nepretržite, čoraz zložitejšou. Vyžaduje nielen stále väčší objem poznatkov, ale aj ich kontinuálne dopĺňovanie a obnovovanie. Mnohé ťažkosti novinára vyplývajú dnes z istého protirečenia medzi objektívne diktovanou potrebou ovládať súčasné prúdy informácií a slabosťou teoretickej, odbornej výzbroje novinára a ohraničenosťou empirického prakticismu. Život pluralitnej demokracie vyvoláva nové kritériá kompetentnosti, pôsobnosti, vzdelanosti a kultúry novinára, nevyhnutných na formovanie a obohatenie jeho tvorivej individuality. Ide o všeobecný proces humanistického kreovania novinára, jeho hodnôt, citu pre pokrok, schopného citlivo objavovať neopakovateľné zvláštnosti dňa. Skracujú sa rozdiely v oblasti činnosti novinára globalistu a univerzalistu. Doterajší trend rozvetkovania špecializácií novinára podľa profesionálnych funkcií, literárnych foriem tvorby a jej tematiky nahradzuje dnes oveľa výraznejšie trend novinára generalizátora. Špecializácia, ktorá naďalej prebieha v rámci jednej profesie a má hranice, hoci aj v súčasných projektoch úzkej špecializácie novinára. Už v posledných desaťročiach viditeľnejšie vzrástla potreba kolektívnych foriem novinárskej práce, potreba kooperácie osôb s rôznymi poznatkami, skúsenosťami a schopnosťami. Utvárali sa mnohostranné a pružné systémy konzultantov, redakčných a výskumných skupín, ktoré presahovali rámec tradičných oddelení redakcií. Akútna je potreba vysokého manažérskeho majstrovstva, ako aj široká a dynamická sieť externých autorov. Rozumná špecializácia novinára je dnes možná len na základe širokého globálneho myslenia, teda vzdelania, skúseností a rozhľadu. Nepretržité ďalšie vzdelávanie novinárov musí im teda predovšetkým pomáhať v tom, aby boli neustále na úrovni globálneho myslenia doby, súčasných poznatkov ekonomiky, vedy, techniky, teórie a praxe vedeckého riadenia. Uplatnenie trhového mechanizmu v oblasti vydávania, šírenia periodickej tlače, rozhlasovej, televíznej a novomediálnej produkcie vyžaduje nové podnikateľské správanie vydavateľov, redakcií a novinárskeho manažmentu. Ďalšie nepretržité vzdelávanie novinárov, ako aj konkrétne sociálne výskumy, ktoré majú striktné vedecké zásady, sa stávajú dôležitým prvkom riadenia redakcií.

Ciele novinárskej činnosti a ich dôsledky pre program vzdelávania

Aké sú súčasné úlohy novinára? Pre program vzdelávania a prípravy novinárov je to základný určujúci imperatív. Spoločnosti totiž nie je ľahostajné, či novinár svojou činnosťou uspokojuje určené spoločenské informačné potreby, alebo využívaním istej profesionálnej zručnosti tvorí informácie, ktoré neuspokojujú tieto spoločenské potreby tak, aby boli v súlade predovšetkým s potrebami občana, aby vedel samostatne konať vo veciach verejných i súkromných, a tiež s projektmi organizácie a existencie nastupujúcej éry informačnej spoločnosti. Novinár pôsobiaci v oblasti spracúvania a šírenia politických informácií musí disponovať nevyhnutnými organizovanými informačnými zdrojmi, ktoré ho spájajú najmä s centrami zabezpečujúcimi tieto potreby a aj s inštitúciami skúmajúcimi dôsledky spoločenskej činnosti a politických aktivít v spoločenskom prostredí. Tu vznikajú informačné potreby vyvolané spoločenským pohybom a novinárstvo ich musí uspokojovať. Tieto informácie novinár potrebuje nielen na nevyhnutnú minimalizáciu možných negatívnych dôsledkov či nepresných informácií na spoločenské prostredie. Túto spojitosť, prelínanie týchto informačných zdrojov spojených v istý politický systém zdrojov informácií možno zabezpečiť iba vtedy, ak je medzi týmito systémami zodpovedajúce prepojenie. Preto si novinár musí

osvojiť prinajmenšom pojmy, pomocou ktorých sa formulujú, postihujú zákonitosti, ktorými sa vedné, profesionálne odbory riadia a ktoré sú základom techník uplatňovaných v rámci týchto systémov.

Ukazuje sa preto potreba, aby si novinár okrem spoločenských vied osvojil taktiež nevyhnutné minimum prírodných vied, o ktoré sa doteraz nezaujímal. V období vrcholenia vedecko-technickej revolúcie a nástupu informačnej revolúcie musí aj v tejto oblasti disponovať poznatkami, aby mohol organizovať nevyhnutné spojenie redakcie s odborníkmi, s ktorými aj ako autor bude spolupracovať v oblasti inovácie vedeckých poznatkov v spoločenskom rozvoji.

Ak máme na mysli definíciu činnosti novinárov tak v oblasti novinárskej praxe, ako i oblasti teoretickej, musíme ako východisko perspektívneho modelu novinárskeho vysokého školstva prijať dva základné smery prípravy novinárov:

1. Výchova pre prax, na plnenie daných funkcií v informačných systémoch konkrétnou tvorivou informačnou činnosťou (tvorba, spracúvanie, selekcia informácií a ich rozširovanie, publicistické komentovanie), novinársky a vydavateľský manažment.
2. Výchova, ktorej cieľom je príprava novinárov na pôsobenie v oblasti teórie a výskumu novinárstva, na tvorbu informačných systémov mediálnej komunikácie, rozvoj vedy o mediálnej komunikácii.

Pre každý z týchto smerov bude charakteristické špecifické usporiadanie rôznych prvkov základných vedomostí čo do množstva a výsledného pedagogického cieľa. Na základe terajšieho stavu vzdelávania a prípravy novinárov možno konštatovať, že v Slovenskej republike sa všetky novinárske kádre vzdelávajú v intenciách prvého smeru. Novinári disponujú poznatkami všeobecnej prípravy na novinárske povolanie. Menej je už prepracovaná ich príprava na novinársku prax, najmä osvojenie si nevyhnutných zručností v ovládaní nových masmediálnych technológií. Základom vzdelávania novinárov sú predovšetkým humanitné disciplíny, ktorých jadro tvorí veda o masovej komunikácii v sústave filozofickej, sociologickej a ekonomickej vedy, ako aj novinárska teória, história a isté penzum z problematiky národného hospodárstva, sociológie a politických dejín sveta. V blízkej budúcnosti budú to aj predmety, ktoré teraz tvoria základ prírodovedného a technického školstva. Práve dokompletizovanie výučby o tieto predmety (filozofiu týchto predmetov), oblasti poznatkov umožní novinárom vykonávať z globálneho, generalizujúceho nadhľadu svoje povolanie, poslať z hľadiska informačných potrieb spoločnosti, zámerov informačnej politiky v podmienkach transformácie totalitnej spoločnosti do rámca integračných procesov, informačných sústav Európy a sveta, vrátane ekonomickej transformácie v oblasti vydavateľského podnikania.

Z tohto pohľadu treba rešpektovať požiadavky šéfredaktorov slovenských periodík, vyslovené v posledných výskumoch na ďalšie vzdelávanie novinárov na Slovensku. Ich požiadavky možno zhrnúť stručne do niekoľkých téz. Po prvé: v oblasti školenia odbornosti je to požiadavka prehĺbenia poznatkov zo stratégie ekonomického rozvoja, životného prostredia, kultúry, politiky a diplomacie. Po druhé: v procese ďalšieho vzdelávania mali by mať k dispozícii literatúru a praktické pomôcky. V rámci výpomoci zo zahraničia by sa mali spracovať prednášky podľa druhu média, poznatky o súčasných trendoch novinárskej práce. Vítanými by boli aj zahraničné stáže, vydávanie alebo sprístupnenie materiálov o pôsobnosti zahraničných agentúr, vydavateľstiev novín a časopisov či skúsenosti ich manažmentu. Požaduje sa viac praxe počas vysokoškolského vzdelávania, čo najviac krátkodobých výmen skúseností medzi odborníkmi zo zahra-

ničia a našimi novinármi. Pri vzdelávaní novinárov za účasti odborníkov zo zahraničia treba využiť podporu nadácií. Usporiadať špeciálne kurzy zvlášť pre podnikovú tlač, rozhlasové a televízne štúdiá, ktoré pôsobia v regionálnych a miestnych mediálnych systémoch. Realizácia takéhoto projektu je mimoriadne aktuálna. Novinári z praxe pokladajú za veľmi dôležité uvažovať o právnych poradenských službách redakciám, ktoré by sa mali stať právnymi subjektmi. K problémom, ktoré vyžadujú právnu interpretáciu, patria otázky, ako nakladať s dotáciami, ako robiť zmluvy so sponzormi, aké sú možné odpisy zo zisku a tak ďalej. Právnik zameraný na pracovné právo v rámci novinárskych organizácií Slovenského syndikátu novinárov a Združenia slovenských novinárov na takého úlohy nestačí. Z výskumu vyplynulo, že aktivity v oblasti vzdelávania by mali zahrňovať všetky periodiká a nemali by sa prizývať len vybrané médiá. Novinári potrebujú hlbšie poznatky, ktoré sa dotýkajú psychológie čitateľa. Na týchto poznatkoch je postavená aj metóda práce a kontaktu s čitateľom a práve tento kontakt zohráva mimoriadnu úlohu v duchovnej a kultúrnej revitalizácii spoločnosti. V koncipovaní vzdelávacích programov kladť väčší dôraz na rozširovanie praktických rád a podnetov a na informácie. Nevyučovať suchú teóriu. Zabezpečiť čo najlepších lektorov a prenášateľov, ktorí vedú zaujať množstvom vedomostí, ľudí z praxe s bohatými skúsenosťami. Za základ úspechu v súčasných médiách pokladajú novinári na základe výskumu ovládnutie najnovších mediálnych technológií a cudzích jazykov. V tejto oblasti treba rozvinúť dlhodobý koncepčný projekt vzdelávania. Vo výskume zazneli aj námety, ktoré sa dotýkajú procesu vysokoškolského vzdelávania. Konštatuje sa, že adepti budúcej novinárskej profesie sa počas štúdia nedostatočne vedú k vyprofilovaniu svojho záujmu pôsobenia (politika, kultúra, šport, životné prostredie a pod.). Novinári by uvítali odborné semináre pre grafikov, ekonomických redaktorov, športových redaktorov, foto-reportérov a pod. Naliehavé sú požiadavky vzdelávania v oblasti ovládania výpočtovej techniky a všeobecne tiež požiadavka, aby vzdelávanie novinárov bolo viac prepojené s podobnými vzdelávacími ústavmi v zahraničí, a to vo forme stáží a exkurzií.

Čo sa týka druhej oblasti prípravy novinárov, smerujúcej k vedeckému výskumu, k práci v oblasti teórie masovej komunikácie a jej prognostickej orientácie, táto oblasť iba čaká na zásadné riešenie. Takto orientované novinárske kádre by sa mali pripravovať v rámci mediálnych špecializácií súbežne s novinármi pre prax. Takto orientovaní adepti budúcej vedy mali by mať predovšetkým hlboké poznatky, podporujúce rozvíjanie teoretického myslenia, a to štúdiom teoretickej literatúry z oblasti teórie a dejín masovej komunikácie, teoretických skúseností a poznatkov výskumu bádateľských inštitúcií európskych krajín, poznatky z metodiky vedeckej práce a vývoja koncepcií vedy.

Aby mohol novinár získať hlboké vedomosti z týchto oblastí spoločenského života, musí sa do programu jeho prípravy organicky začleniť okrem tradičných disciplín aj súbor takých disciplín, ako sú psychológia, sociológia, sociopsychológia, ekológia novinárskej profesie, veda o riadení a organizácii komunikačného manažmentu, informatika, teória mediálnych systémov a pod. Nie sme ďaleko od času, že nástup informačnej revolúcie si vynúti zaradiť do učebného programu aj disciplíny tzv. základných odborov, ktoré sa doteraz tradične vyučujú na technických a ekonomických školách. Nemáme tu na mysli štúdium týchto odborov v ich štruktúre, ako sa prezentujú vo vzdelávacom procese pri priamom odbornom štúdiu, ale máme na mysli základné poznatky z týchto odborov v ich strategických rozvojových orientáciách. Budeme musieť organicky začleniť tieto odbory do vyučovacieho procesu prípravy novinárov, a to aj za

cenu relatívneho zúženia tzv. novinárskych predmetov, predovšetkým predmetov popisného charakteru, ktorých hlavným poslaním je vybaviť novinára istým množstvom praktických návodov na praktickú činnosť. Tieto úlohy môže v zdokonalenom systéme prípravy novinárov prevziať organizovaná prax v redakciách. Nástup informačnej revolúcie je nástupom totálnym, a to vo všetkých oblastiach spoločenského života. Vyžiada si integráciu didaktických a výskumných procesov s jej prepojením na novinársku prax, integráciu humanitných a technických poznatkov a z nich odvodených integrovaných prístupov k spoločenským problémom.

Základnou dilemou súčasných diskusií o príprave novinárov je problém voľby medzi základnou, novinársky špecifickou prípravou, a odbornou prípravou (špecializáciou). Istú jednostrannosť týchto diskusií vidíme v tom, že tieto dve stránky sa posudzujú izolovane od skutočných podmienok, ktorými prechádza ľudstvo v jeho transformácii do informačnej planetárnej spoločnosti, od podmienok súčasnej pluralitnej spoločnosti, izolovane od skutočných podmienok novej ekonomickej transformácie, jej rozvoja, zdokonaľovania, prehlbovania pluralitného politického systému, že sa posudzujú izolovane od perspektív rozvoja spoločenstiev národných štátov a ich integrácie do európskych štruktúr a bez prihliadnutia k súčasným a tým aj k perspektívnym trendom vedecko-technického rozvoja mediálnych technológií. Doterajšia výchova a vzdelávanie novinárov sa orientovalo predovšetkým lineárne a vizuálne. Smerovalo k špecializácii. Špecializácia, ktorá je základom každej industriálnej spoločnosti, si vyžadovala vo vzdelávacom procese istú centralizáciu, sústredenie sa na okruhy špecializácií, organizácie, správy a riadenia. Výchova sa orientovala na istú uniformitu a autoritu. Dnes sa však končí epocha krátkozrakých špecialistov, „pevných bodov“, rovnakých postupov, strachu, noriem, explózie a expanzie (Marshall McLuhan). Nastupuje epocha „implózie“, ktorá si vyžaduje už celistvé nasadenie človeka, novinára prežívajúceho, chápaného a konajúceho v globalite sveta. Elektronika vytvára svet informácií, ktorý sa priblíži k centrálnemu nervovému systému človeka. Človek bude späť so svetovým dianím ako so sebou samým.

V budovaní perspektívneho modelu vzdelávania novinárov treba s touto skutočnosťou počítať. Model vzdelávania musí predpokladať, že príprava novinárov má zabezpečiť, aby novinár nadobudol taký odborný základ svojho povolania, ktorý by mu umožnil nielen neustále sa prispôbovať meniacim sa podmienkam a potrebám odbornej práce, ale tiež zohrávať aktívnu, tvorivú úlohu pri utváraní tohto pokroku, a to novinárstvu vlastným spôsobom a prostriedkami. Úlohou novinárskeho vysokého školstva má byť tvorba podmienok na sebazvdelávanie novinárov, disponujúcich hlbokými základnými vedomosťami, ktoré im umožnia samostatne sa učiť a riešiť konkrétne novinárske problémy a súčasne neustále obnovovať svoju novinársku profesionálnu spôsobilosť. Takéto formulovanie cieľov prípravy novinárov vyžaduje aj príslušné závery:

1. Nepripisovať vysokým školám výlučnú zodpovednosť za profesionálnu prípravu budúcich novinárov. Vydavateľov novín a časopisov, vedenia rozhlasu a televízie, novinárske organizácie a redakcie nabádať na zorganizovanie takej profesionálnej a redakčnej praxe, ktorá by novinárom umožnila neustále si zvyšovať novinársku kvalifikáciu. A pokiaľ ide o vysokoškolskú prípravu, zaviesť novú organizáciu didaktického procesu. Vyžaduje si to zmena vzdelávacích cieľov.

2. Uskutočniť zmenu obsahovej štruktúry vzdelávacieho programu novinárov na vysokých školách, aby zodpovedala nástupu éry informačnej spoločnosti.

LITERATÚRA:

- BREČKA, S. – ŠRÁMEK, L.: Profesionálna príprava novinárov. Skúsenosti, perspektívy. *Otázky žurnalistiky*, 35, 1992, č. 4, s. 23–29.
- HRADISKÁ, E.: Psychologické kritériá výberu uchádzačov o štúdium žurnalistiky. *Otázky žurnalistiky*, 35, 1992, č. 4, s. 221–226.
- CHARVÁT, J.: Proces redigovania a novinárska profesia. Diel I., II., III. Bratislava, Tatrapres 1991, s. 224.
- TUŠER, A.: Ako ďalej so vzdelávaním novinárov? *Otázky žurnalistiky*, 35, 1992, č. 3, s. 165–167.
- BARDOEL, J.: Beyond Journalism. A Profession between Information Society and Civil Society. *European Journal of Communication*, 11, 1996, č. 3, s. 283–302.

Adresa autora: PhDr. Jozef Darmo, CSc., Národné centrum mediálnej komunikácie – Novinársky študijný ústav, Pionierska 4, 812 46 Bratislava

Do We Need a New Model of Education for Journalists?

Jozef Darmo

Key words: mass media developments and education – current educational systems around the world – project of information society and education – media systems globalisation and education – starting points for designing the Slovak educational system

The author refers to the mass media developments in the context of ongoing information society and global media systems. He deals with the process of media transformation as the consequence of a radical social transition from totality to democracy. He mentions arising market relations in

the media environment, business and competition in the media field, and the invasion of new communication technologies and new media into the media market. At the same time, he discusses the new requirements for education in journalism and media research.